

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ З РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ АВІАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано методологічне положення про об'єктивний характер утворення прибутку за результатами ресурсозберігаючих заходів. Сформовано структуру економічного механізму управління діяльністю з ресурсозбереження авіапромислових підприємств шляхом визначення та характеристики елементів інституційного та операційного впливу на підвищення рівня екологічної безпеки виробництва.

Ключові слова: діяльність з ресурсозбереження, економічний механізм управління, екологічна безпека.

В матеріалі статті обґрунтовано методологічне положення про об'єктивний характер утворення прибутку за результатами ресурсозберігаючих заходів. Сформовано структуру економічного механізму управління діяльністю з ресурсозбереження авіапромислових підприємств шляхом визначення та характеристики елементів інституційного та операційного впливу на підвищення рівня екологічної безпеки виробництва.

Ключевые слова: деятельность по ресурсосбережению, экономический механизм управления, экологическая безопасность.

Постановка проблеми. Специфікою діяльності авіапромислових підприємств, що характеризується екологічно небезпечним виробництвом є можливість отримання додаткових операційних доходів від реалізації ресурсозберігаючих заходів. Мова йде про ресурсозбереження на основі використання відходів виробництва у якості джерел сировини для основного виробництва та іншої операційної діяльності, про енергозбереження на основі впровадження технологій використання нанотитану в процесі виробництва та впровадження альтернативних видів палива. Здійснення вказаних заходів можливо за умови визначення механізму ресурсозбереження в управлінні виробничою діяльністю авіапромислових підприємств за допомогою діагностично-інноваційних підходів щодо забезпечення її результативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існуючі підходи щодо управління діяльністю з ресурсозбереження підприємств (ДРЗ) розглядають її як вид соціально-корисної діяльності, яка активізується за ініціативою держави і має у більшості випадків нерегулярний характер, оскільки є не пов'язаною із пріоритетами процесу виробництва.

Проблемам організації ДРЗ в умовах авіапромислових підприємств присвячено наукові праці Г. Астапової [1], В. Загорюлька [3], В. Костенка [8], О. Степанка, Л. Черняк [7] та інших дослідників.

Разом з цим, в економічній теорії взагалі не розглядається ДРЗ підприємств як прибуткова виробнича діяльність, не доведений її вплив на загальну результативність діяльності авіапромислового підприємства, не визначено її роль у забезпеченні екологічної безпеки авіапромислового виробництва.

Метою дослідження є формування економічного механізму управління ДРЗ авіапромислових підприємств на основі встановлення взаємозв'язку між прибутком та екологічною безпекою виробництва.

Виклад основного матеріалу. ДРЗ підприємства це прибуткова природоохоронна діяльність, що є різновидом фінансово-господарської діяльності і здійснюється з ціллю підвищення екологічної безпеки виробництва. Особливістю організації ДРЗ в авіапромисловому секторі виступають два напрями здійснення екологічних заходів – ресурсозбереження у формі використання відходів, впровадження технологій використання нанотинату тощо. Визначені напрями зумовлюють об'єктивну зацікавленість авіапромислових підприємств як комерційних структур в організації діяльності з ресурсозбереження, оскільки внаслідок визначених ресурсозберігаючого та операційного її напрямів формується резерв економії матеріальних витрат та утворюються приріст прибутку. Особливості розвитку авіапромислового сектору в Україні пов'язані із низькою конкурентоспроможністю продукції у порівнянні із закордонними аналогами, повільною інноваційною активністю, значним ступенем зносу основних фондів та малими темпами оновлення технопарку, високим рівнем витрат на організацію виробництва та низьким рівнем прибутковості фінансово-господарської діяльності.

Принцип об'єктивної зацікавленості авіапромислових підприємств в організації ДРЗ не реалізується внаслідок негативного впливу суб'єктивних факторів, до яких віднесено, по-перше, упереджене ставлення до результативності екологічних заходів, по-друге, відсутність методичного забезпечення управління ДРЗ. Як слідство, результати ДРЗ авіапромислових підприємств є негативними, оскільки характеризуються тільки величинами екологічних платежів та екологічних витрат. Процес управління ДРЗ в умовах авіапромислових підприємств – це взаємоінтегрована послідовність дій з забезпечення екологічної безпеки виробництва, котрі здійснюються за умови наявності організаційного, інформаційного та інституціонального підґрунтя. Елементами процесу управління ДРЗ виступають екологічний облік і еколого-економічний аналіз, засоби розробки комплексів екологічних заходів, методи планування екологічних показників, котрі відбивають прибутковість екологічних заходів та посилення екологічної безпеки виробництва.

Методико-інструментарне забезпечення аналізу результатів

діяльності з ресурсозбереження не враховує визначені напрями реалізації екологічних заходів, ґрунтується на принципах системності та комплексності, і містить методи порівняльного та структурно-динамічного аналізу. Інструментами такого аналізу виступають показники статистичного приросту, структурної частки, структурної та загальної динаміки. За результатами здійснення еколого-економічного аналізу за даними вітчизняних авіапромислових підприємств за вказаними напрямками встановлено негативну тенденцію зниження показників результативності ДРЗ, незадовільний рівень екологічної безпеки, абсолютну неефективність процесу управління ДРЗ, оскільки не визначені функціональні особливості його складових, організаційне підґрунтя та інформаційні бази щодо розробки та впровадження природоохоронних заходів в умовах авіапромислових підприємств. На основі розробленої структурної моделі взаємозв'язку складових процесу управління ДРЗ авіапромислового підприємства охарактеризовано закономірності формування економічного механізму ДРЗ, до яких віднесено: прибутковий характер і багатофункціональність ДРЗ, можливість відокремлення аналізу та планування результатів ДРЗ від загальної аналітико-розрахункової процедури, наявність взаємозв'язку ДРЗ із комплексом господарських операцій та технологією виробництва, встановлення залежності ефективності функціонування авіапромислових підприємств від рівня їх екологічної безпеки.

Економічний механізм управління ДРЗ авіапромислових підприємств – це інтегрована сукупність методико-інструментарних та організаційно-інституційних елементів, котрі взаємозв'язані виконанням прибуткоутворюючої, ресурсозберігаючої, раціоналізуючої та стимулюючої функцій управління ДРЗ для забезпечення екологічної безпеки виробництва поряд з ефективним функціонуванням та розвитком. Організаційно-інституційна складова механізму містить організаційно-управлінське забезпечення, котрим є сукупність інституціональних установ та організаційних утворень, інформаційне забезпечення, тобто екологічний облік, організаційно-технічне, яким виступає регламентація ДРЗ. Ця складова забезпечує вплив керуючої системи на результативність ДРЗ за допомогою методів еколого-економічного аналізу, планування та контролю. Реалізація комплексу методів управління ДРЗ здійснюється через важелі та інструменти впливу, котрими виступають аналітичні, розрахункові, контрольні процедури і показники, на основі узгодженості із нормативно-правовим забезпеченням. Сукупність методів, інструментів та важелів є методико-інструментарною складовою, яка забезпечує дію інших елементів механізму. Результати виконання механізмом його функцій – індикатори вказують на досягнення цілей створення даного механізму.

Ефективність економічного механізму управління ДРЗ вимірюється за

такими критеріями: екологічна безпека діяльності авіапромислового підприємства; підвищення результативності ДРЗ – утворення прибутку внаслідок ресурсозбереження; попередження та відвернення еколого-економічного збитку; економічний ефект від зниження сум екологічного податку; результативність дії системи управління ДРЗ. Досягнення відповідності механізму зазначеним критеріям є можливим за умови розробки методичного забезпечення планування напрямів та діагностики результатів ДРЗ авіапромислових підприємств та вдосконалення інноваційних підходів щодо управління стимулюванням та контролюванням ДРЗ. Процес розробки виробничої програми з врахуванням ДРЗ запропоновано здійснювати за такими напрямками: визначення додаткового обсягу виробництва основної продукції у разі раціонального використання ресурсів, за рахунок ресурсозбереження та внаслідок використання відходів. В основу розрахунків покладено визначення техніко-економічним методом величини прибутку від ресурсозбереження, суми доходів від ресурсозбереження та витрат, визначення суми виручки від реалізації продукції авіапромислового підприємства. Техніко-економічний метод визначення цільового прибутку доповнений обґрунтуванням частки фонду з ресурсозбереження підприємства (ФРЗ) у складі його чистого прибутку на основі врахування розміру коштів на реалізацію конкретного ресурсозберігаючого заходу або проекту.

Таким чином, частина капіталізованого чистого прибутку, а саме коштів фонду розвитку виробництва (ФРВ), якщо мова йде про придбання основних та оборотних фондів ресурсозберігаючого призначення, концентрується у складі ФРЗ. Крім того, частина прибутку на споживання – коштів фонду матеріального заохочення (ФМЗ) у разі передбачених виплат працівникам за результатами їх ДРЗ, теж спрямовується у ФРЗ. Утворений порядок розподілу чистого прибутку авіапромислового підприємства, що передбачає утворення ФРЗ робить процес цільового використання власних коштів більш прозорим і виключає застосування коштів, що спрямовуються на реалізацію ресурсозберігаючих заходів, не за призначенням. Отже, цільове віддзеркалення коштів від ресурсозбереження у складі чистого прибутку спрощує процедуру внутрішнього контролю за їх використанням у визначених напрямках.

Частка прибутку від ресурсозбереження – тобто ФРЗ у загальній величині чистого прибутку визначається на основі інноваційної моделі ДРЗ підприємства (формула 1), що заснована на використанні цільового походу і теорії графів.

$$P_0 = f(P_1(P_{11}(P_{111}, P_{112}, \dots, P_{11n}), P_{12}(P_{121}, P_{122}, \dots, P_{12n2})), \quad (1)$$

де f – функція розрахунку показника дерева графа;

P_0 – аргумент, що характеризує головну ціль – утворення частки прибутку від ресурсозбереження у вигляді ФРЗ авіапромислового підприємства;

P_i (1) – аргумент, що характеризує утворення частини чистого прибутку на споживання у вигляді коштів на матеріальне заохочення працівників, що займаються ДРЗ;

P_j (11, 12) – аргумент, що характеризує утворення частини капіталізованого чистого прибутку у вигляді коштів на придбання основних (11) та оборотних (12) фондів ресурсозберігаючого призначення;

P_y (111-11n, 121-12n) – аргумент, що характеризує рівень модернізації авіапромислового підприємства (111-11n) та ступінь раціонального та комплексного використання матеріальних ресурсів (121-12n).

Зазначена інноваційна модель дозволяє визначити, що в основу розрахунку відсоткової частки прибутку від ресурсозбереження покладено показники індексу інноваційної активності працівників (P_i (1)), фондовіддачі та оборотності запасів (відповідно, P_y (111-11n, 121-12n)).

Для досягнення і підвищення прибутковості ДРЗ авіапромислових підприємств необхідно прикласти зусилля для збільшення виручки від реалізації продукції та результатів від іншої реалізації, зростання котрих забезпечується активізацією заходів з матеріального стимулювання ДРЗ працівників. Діагностику результативності ДРЗ підприємства з позицій забезпечення стимулювання трудової активності працівників запропоновано здійснювати шляхом врахування індивідуальних сум премій за ресурсозбереження, що визначені на основі використання ресурсозберігаючих коефіцієнтів праці. Визначений діагностичний підхід щодо обґрунтування величин премій за ресурсозбереження працівникам підприємств авіапромислового сектору на основі встановлення індивідуальних ресурсозберігаючих коефіцієнтів ґрунтується на встановленій залежності суми ресурсозберігаючих виплат, що здійснюються на користь працівників від результативності їх діяльності з підвищення екологічної безпеки.

Використання вказаного методичного підходу передбачає удосконалення процедури внутрішнього еколого-економічного контролю авіапромислового підприємства шляхом визначення його різновиду – попереджувального тактичного контролю ресурсозберігаючих виплат, ключовим завданням котрого є встановлення можливості фактів змінності результатів ДРЗ, визначення причин та своєчасне здійснення тактичних заходів, а саме внесення змін у виробничу програму. Ефективність економічного механізму управління діяльністю з ресурсозбереження підприємств авіапромисловості розглядається як результат від реалізації організаційних й економічних заходів, що зіставляється з витратами на їх

здійснення. Оцінку ефективності зазначеного механізму можна здійснити за допомогою двох методів – метода порівняльної ефективності і методу розрахунку економічної ефективності ДРЗ. Економічна ефективність виміряється шляхом розрахунку приросту прибутку (або іншого операційного доходу) авіапромислового підприємства в результаті здійснення ДРЗ. Організаційна ефективність виявляється шляхом встановлення фактичної наявності організаційної структури управління діяльністю з ресурсозбереження, котра здатна забезпечити високі результати діяльності.

Висновки. Результати виконаного дослідження у своїй сукупності вирішують важливе науково-прикладне завдання – розвиток та поглиблення теоретико-методологічних основ формування внутрішнього корпоративного середовища ефективної діяльності з ресурсозбереження в умовах авіапромислових підприємств.

Практичне значення результатів роботи полягає в тому, що рекомендації щодо розрахунку розмірів прибутку від ресурсозбереження на основі визначення та врахування операційних доходів від реалізації ресурсозберігаючих заходів, аналізу діяльності з ресурсозбереження підприємств, а також методи аналізу та прогнозування рівня екологічної безпеки авіапромислового підприємства. До результатів досліджень, що мають найбільше практичне значення відносяться рекомендації щодо розрахунку розмірів прибутку від ресурсозбереження на основі визначення та врахування операційних доходів від реалізації ресурсозберігаючих заходів, аналізу діяльності з ресурсозбереження підприємств, а також методи аналізу та прогнозування рівня екологічної безпеки авіапромислового підприємства.

Список використаних джерел

1. Астапова Г.В. Вдосконалені механізми економічного і матеріального стимулювання працівників корпоративних підприємств авіаційного транспорту: [монографія] / Г.В. Астапова, Н.І. Новікова, О.К. Костенко, Р.С. Щербань, О.В. Устінова – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2012. – 193с.
2. Буров А. Ресурсозбереження при обеспилюванні вибросов в атмосферу. / Александр. Буров, Алексей Буров, Олег Цабиев. // Економіст. - № 8. – 2013. – С. 54-59.
3. Загорулько В.М. Маркетингове забезпечення інноваційних процесів на підприємствах України / В.М. Загорулько. // Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць: Випуск 36. – К.: НАУ, 2011. – С. 3-7.
4. Лір В.Е. Економічний механізм реалізації політики енергоефективності в Україні. / Лір В.Е., Письменна У.Є. [монографія] НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 208 с.
5. Ратушняк О.Г. Еколого-економічні аспекти запровадження ресурсозберігаючих технологій у будівництві / О.Г. Ратушняк. // Матеріали науково-

практичної конференції «Перший всеукраїнський з'їзд екологів»: збірник тез доповідей – Інтернет-спільнота «Промислова екологія <http://есо.com.ua/>.

6. Сотник І.М. Підвищення еколого-економічної ефективності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій як інноваційного напрямку ресурсозбереження / І.М. Сотник, О.М. Волк, Ю.В. Чорток. // Актуальні проблеми економіки. - № 9. – 2013. – С. 229-235.

7. Степенко О.О. Основні напрямки вирішення проблем енергозбереження в Україні / О.О. Степенко, Л.М. Черняк. // Матеріали науково-практичної конференції «АВІА-2009», Т. III. – Київ, НАУ, 2009. – С. 19-21.

8. Шляхи удосконалення еколого-економічної діяльності підприємств: [монографія]. / С.С. Гребьонкін, В.К. Костенко, В.М. Павлиш, Г.В. Астапова, Г.С. Беляева та ін.; за заг. ред. С.С. Гребьонкіна і В.К. Костенко. – Донецьк: “ВІК”, 2009. – 223 с.

9. Шкарлет С. Модернізація продуктивних сил як визначальний чинник сталого розвитку проблемних регіонів / С. Шкарлет., В. Ільчук., І. Лисенко. // Економіст. - № 6. – 2013. – С. 4-6.

O.K. Kostenko

FORMATION OF THE ECONOMIC MECHANISM OF RESOURCE- SAVING MANAGEMENT OF AVIATION ENTERPRISES

The methodological point of the objective nature of profit formation as a result of resource-saving activity is demonstrated in the article. Created the structure of the economic mechanism of resource-saving activity management of aviation enterprises by identifying the elements and characteristics of the institutional and operational impact on increase the level environmental safety of production. This will create the conditions for economic growth of aviation industry enterprises.

The functions of the economic mechanism of management of resource aviapromyslovyyh companies. Courtesy of organizational and institutional structure of part of the economic mechanism that provides control of the impact on productivity of the resource by means of methods of economic analysis, planning and control. Reveals the methodological component of the economic mechanism as a set of methods, tools and instruments are providing the effect of other elements of the mechanism .

Supplemented techno- economical method for determining the target profit share of funding justification of enterprise resource as part of its net profits with due regard to the amount of funds for the implementation of specific energy-saving measures or project. Proposed to determine the share of profits from the resource in the total amount of net income based on an innovative model of business aviation enterprise resource , which is based on a targeted campaign and graph theory.

Keywords: resource-saving activity, organizational and functional management mechanism, environmental safety.